

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2026\(144\)01](https://doi.org/10.31617/3.2026(144)01)
УДК 341.6:347.921

ЦУВІНА Тетяна

<https://orcid.org/0000-0002-5351-1475>

д. ю. н., професор, завідувач кафедри
цивільного судочинства, арбітражу
та міжнародного приватного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
вул. Сковороди, 77, м. Харків, 61024, Україна
t.a.tsuvina@nlu.edu.ua

TSUVINA Tetiana

<https://orcid.org/0000-0002-5351-1475>

Doctor of Sciences (Law), Professor,
Head of the Department of Civil Procedure,
Arbitration and Private International Law
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Skovorody St., Kharkiv, 61024, Ukraine
t.a.tsuvina@nlu.edu.ua

КАРНАУХ Богдан

<https://orcid.org/0000-0003-1968-3051>

д. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
вул. Сковороди, 77, м. Харків, 61024, Україна
b.p.karnauh@nlu.edu.ua

KARNAUKH Bohdan

<https://orcid.org/0000-0003-1968-3051>

Doctor of Sciences (Law), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil Law
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Skovorody St., Kharkiv, 61024, Ukraine
b.p.karnauh@nlu.edu.ua

РАННЄ ВІДХИЛЕННЯ ПОЗОВУ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ SLAPP-ПОЗОВАМ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації цивільного процесуального законодавства України до вимог Директиви ЄС 2024/1069 щодо захисту осіб, які здійснюють громадську участь, від явно необґрунтованих позовів або зловживання судовими провадженнями ("стратегічні справи проти громадської участі"). Особливого значення набуває передбачений Директивою механізм раннього відхилення явно необґрунтованих позовів, який не має прямого аналога в українському цивільному процесуальному праві. Дослідження ґрунтується на гіпотезі, що чинні процесуальні інститути України не забезпечують повною мірою виконання вимог ст. 11 Директиви (ЄС) 2024/1069, а її належна імплементація потребує запровадження спеціальної процедури раннього відхилення SLAPP-позовів та одночасного переосмислення загальних механізмів протидії зловживанню правом на позов. Для перевірки цієї гіпотези

EARLY DISMISSAL OF A CLAIM AS A MECHANISM FOR COUNTERING SLAPP LAWSUITS

The relevance of this study stems from the need to adapt Ukrainian civil procedural legislation to the requirements of Directive EU 2024/1069 on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded claims or abusive court proceedings (Anti-SLAPP Directive). Of particular importance is the mechanism of early dismissal of manifestly unfounded claims provided for by the Directive, which has no direct equivalent in Ukrainian civil procedural law. The study is based on the hypothesis that the existing procedural mechanisms in Ukraine do not fully meet the requirements of Article 11 of Directive (EU) 2024/1069 and that its proper implementation requires the introduction of a special procedure for the early dismissal of SLAPP claims, accompanied by a reconsideration of the general mechanisms for counteracting abuse of the right to bring a claim. To test this hypothesis, the study employs formal legal,

Copyright © 2026. Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії [Creative Commons Attribution License 4.0 \(CC-BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Міжнародна ліцензія

застосовано формально-юридичний, порівняльно-правовий та системний методи, а також метод юридичного моделювання. Проаналізовано вимоги Директиви до раннього відхилення позовів, моделі їх реалізації в Бельгії, Франції та Польщі, а також відповідні інститути цивільного процесуального права України і практику Верховного Суду. Встановлено, що оптимальним для України є запровадження спеціальної процедури, яка може застосовуватися починаючи зі стадії підготовчого провадження за клопотанням відповідача та передбачати покладення на позивача тягара доказування обґрунтованості позову і забезпечення права сторін бути почутими судом. Обґрунтовано доцільність завершення провадження у разі встановлення явної необґрунтованості SLAPP-позову із забезпеченням права на оскарження. Зроблено висновок, що імплементація Директиви (ЄС) 2024/1069 має розглядатися як складова ширшого реформування процесуальних механізмів протидії зловживанню правом на позов.

Ключові слова: SLAPP, раннє відхилення позову, явно необґрунтований позов, Директива (ЄС) 2024/1069, цивільне судочинство, зловживання процесуальними правами.

comparative legal and systemic methods, as well as the method of legal modelling. It analyses the Directive's requirements concerning the early dismissal of claims, the models for their implementation in Belgium, France and Poland, as well as the relevant institutions of Ukrainian civil procedural law and the case law of the Supreme Court. The study finds that the optimal approach for Ukraine would be to introduce a special procedure applicable from the preparatory stage of proceedings upon the defendant's application, placing the burden of proving the merits of the claim on the claimant and ensuring the parties' right to be heard by the court. It argues that where a SLAPP claim is found to be manifestly unfounded, the proceedings should be terminated, subject to a right of appeal. The study concludes that the implementation of Directive (EU) 2024/1069 should be regarded as part of a broader reform of procedural mechanisms aimed at counteracting abuse of the right to bring a claim.

Keywords: SLAPP, early dismissal of claims, manifestly unfounded claims, Directive (EU) 2024/1069, civil proceedings, abuse of procedural rights.

Вступ

Одним із нових інструментів судового співробітництва в цивільних справах у межах ЄС стала Директива ЄС 2024/1069 Європейського Парламенту та Ради від 11.04.2024 щодо захисту осіб, які здійснюють громадську участь, від явно необґрунтованих позовів або зловживання судовими провадженнями ("стратегічні справи проти громадської участі", *strategic lawsuits against public participation*, далі – SLAPP) (European Parliament & Council of the European Union, 2024) (далі – Директива ЄС 2024/1069). Під SLAPP розуміють безпідставні позови або зловживання судовим провадженням, ініційовані державними органами, бізнес-корпораціями та особами, що мають владні повноваження, проти слабших сторін, зокрема журналістів, організацій громадянського суспільства, правозахисників тощо, які висловлюють думку або озвучують інформацію, що має суспільний інтерес та сприймається як несприятлива або іншим чином незручна для позивачів (Bayer et al., 2021, p. 12).

Директива ЄС 2024/1069 вперше зобов'язує держав-членів ЄС запровадити процесуальні механізми захисту від SLAPP на рівні національних правопорядків. До таких процесуальних механізмів, зокрема, належать:

- а) грошове забезпечення (ст. 10 Директиви ЄС 2024/1069);
- б) раннє відхилення явно необґрунтованих позовів (ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069);
- в) особливі правила розподілу судових витрат (ст. 14 Директиви ЄС 2024/1069);
- г) штрафи або подібні механізми (ст. 15 Директиви ЄС 2024/1069).

Відповідно до ст. 22 Директиви ЄС 2024/1069 зазначені механізми мали бути запроваджені державами-членами ЄС на національному рівні до 07.05.2026, проте наразі не всі держави ЄС виконали відповідні вимоги.

Для України імплементація положень Директиви ЄС 2024/1069 має виключне значення, адже одним із заходів у межах підрозділу 3.6 "Свобода вираження поглядів, свобода та плюралізм медіа" Дорожньої карти з питань верховенства права є приведення українського законодавства у відповідність до Директиви 2024/1069 у частині удосконалення норм щодо захисту медіа, громадських активістів, правозахисників, волонтерів та інших представників громадянського суспільства, термін виконання якого заплановано на IV квартал 2026 року (Кабінет Міністрів України, 2025). Вищезазначеними обставинами обґрунтовується актуальність теми дослідження анти-*SLAPP* механізмів загалом та інституту раннього відхилення явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів зокрема на рівні національного правопорядку та в наднаціональній площині.

Проблематика анти-*SLAPP* механізмів є доволі новою в межах ЄС, відтак, можна зустріти лише поодинокі наукові розвідки з цього питання. На особливу увагу заслуговують праці, присвячені історії прийняття Директиви ЄС 2024/1069 та основним її положенням, таких авторів, як *Borg-Barthet, Farrington, Zabrocka, Memmel* (*Borg-Barthet & Farrington, 2023, 2024; Farrington & Zabrocka, 2023; Memmel, 2026*) та ін. Інтерес також становлять порівняльно-правові дослідження регулювання *SLAPP*. Так, *Kavaliauskaitė* (2025) здійснено компаративістський аналіз цього інституту в ЄС та США, а *Kozma* та *de Melo* (2026) – в ЄС та Англії. Водночас зазначені праці стосуються передусім загальних положень Директиви ЄС 2024/1069 та анти-*SLAPP* механізмів, однак не аналізують національні практики імплементації положень відповідної директиви на рівні держав-членів ЄС.

Метою цієї статті є з'ясування можливих механізмів імплементації вимог ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069 у частині забезпечення раннього відхилення явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів в українському цивільному процесуальному законодавстві з урахуванням досвіду держав-членів ЄС.

Структурно стаття складається зі вступу, основної частини та висновків. Основна частина містить чотири підрозділи: в першому з них автори здійснюють огляд інституту раннього відхилення позову відповідно до вимог ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069, у другому – аналізують зарубіжний досвід імплементації положень відповідної статті в зарубіжних правопорядках, у третьому – досліджують перспективи імплементації відповідних положень в українському цивільному процесуальному праві з огляду на наявні процесуальні інститути, в четвертому – торкаються більш широкої проблематики зловживання правом на позов у контексті чинного правового регулювання та судової практики, а також висновків.

1. Інститут раннього відхилення явно необґрунтованих позовів відповідно до Директиви ЄС 2024/1069

Варто звернути увагу, що при визначенні сфери застосування Директиви ЄС 2024/1069 вживаються два терміни – "явно необґрунтований позов" (*manifestly unfounded claims*) та "зловживальне судове провадження" (або зловживання судовим провадженням, *abusive court proceedings*) (ст. 1 Директиви ЄС 2024/1069). Водночас у цьому акті міститься лише визначення поняття зловживання судовим провадженням проти громадської участі, під яким слід розуміти судове провадження, яке часто містить необґрунтовані вимоги і метою якого є не захист права, а запобігання, обмеження або покарання за громадську участь, зазвичай із використанням дисбалансу сил між сторонами (ст. 4 Директиви ЄС 2024/1069). Натомість визначення поняття явно необґрунтованого позову відсутнє в тексті зазначеного акта. У літературі зауважується, що під час обговорення пропозицій до тексту Директиви ЄС 2024/1069 пропонувалося визначати поняття явно необґрунтованого позову як таке, що охоплює справи, які є "настільки очевидно необґрунтованими, що немає жодних підстав для будь-яких розумних сумнівів у цьому". Проте в подальшому таке визначення було визнане занадто обмежувальним та виключене із тексту. Відтак, наразі можна говорити про те, що держави-члени ЄС можуть запровадити вищий рівень захисту, аніж пропонувалося первісно, наприклад шляхом поширення інституту раннього відхилення на всі *SLAPP*-позови, навіть якщо вони є частково обґрунтованими (*Borg-Barthet & Farrington, 2024, pp. 848–849*).

Серед процесуальних механізмів протидії явно необґрунтованим *SLAPP*-позовам Директива ЄС 2024/1069 одним із основних називає раннє відхилення таких позовів (*early dismissal of manifestly unfounded claims*). Так, відповідно до ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069 держави-члени забезпечують, щоб суди та трибунали могли відхилити, після належного розгляду, позови проти громадської участі як явно необґрунтовані на якомога більш ранній стадії провадження відповідно до національного законодавства. У цьому контексті виникає питання про те, що слід розуміти під таким раннім відхиленням і на якій саме стадії цивільного судочинства останнє може мати місце – під час відкриття провадження у справі, підготовчого провадження або ж розгляду справи по суті.

Певні роз'яснення щодо сутності та процедури раннього відхилення знаходимо в п. 37 Преамбули Директиви ЄС 2024/1069, відповідно до якого рішення про раннє відхилення має бути *рішенням щодо суті спору* [курсив – автори] справи після відповідного розгляду. Держави-члени повинні прийняти нові правила або застосувати чинні згідно з національним законодавством для того, щоб суд або трибунал могли прийняти рішення про відхилення явно необґрунтованих позовів, як тільки вони отримають інформацію, необхідну для обґрунтування

рішення. Таке відхилення має відбутися на якомога більш ранньому етапі провадження [курсив – автори], але цей момент може настати будь-коли протягом провадження залежно від того, коли суд або трибунал отримали таку інформацію, відповідно до національного законодавства. Можливість застосування раннього відхилення не виключає застосування національних правил, які дозволяють національним судам або трибуналам оцінювати допустимість позову ще до відкриття провадження [курсив – автори].

Із зазначеного випливає декілька важливих висновків. Передусім слід звернути увагу на те, що Директива ЄС 2024/1069 прямо не встановлює стадію, на якій має бути здійснене раннє відхилення, однак наголошує на тому, що: а) воно повинно мати місце на якомога більш ранній стадії; б) таке рішення має прийматися після отримання інформації, яка підтверджує явну необґрунтованість позову і недоцільність подальшого розгляду справи судом; в) не виключається можливість відмови у відкритті провадження з підстав явної необґрунтованості позовів, якщо такі правила передбачені національним процесуальним законодавством; г) рішення за результатами розгляду питання про раннє відхилення має бути рішенням щодо суті спору та мати статус *res judicata*, що тягне за собою неможливість повторного звернення до суду із тотожним позовом у разі застосування процедури раннього відхилення.

Ще одна важлива вимога щодо раннього відхилення стосується правил розподілу тягаря доказування. Так, відповідно до ст. 12 Директиви ЄС 2024/1069 тягар доказування обґрунтованості позову в цій процедурі покладається на позивача. Відтак, держави-члени забезпечують, щоб у випадках, коли відповідач подав клопотання про раннє відхилення позову, позивач мав обґрунтувати позов для того, аби суд міг оцінити, чи не є він явно необґрунтованим. Зазначене випливає також із п.п. 38–39 Преамбули Директиви, які, окрім іншого, також вимагають від держав-членів закріплення прискореного порядку розгляду питання про раннє відхилення. Важливою гарантією також є забезпечення на національному рівні можливості апеляційного оскарження рішення за результатами розгляду клопотання про раннє відхилення позову (п. 40 Преамбули, ст. 13 Директиви ЄС 2024/1069).

2. Інститут раннього відхилення явно необґрунтованих позовів у зарубіжних правопорядках

Перед тим як розглянути приклади імплементації ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069 на рівні держав-членів ЄС, доцільно звернутися до тлумачення поняття раннього відхилення явно необґрунтованих позовів (*early dismissal of manifestly unfounded claims*), що відоме національному законодавству іноземних держав. У цьому контексті слід зазначити, що це поняття може охоплювати різні повноваження

суду, адже є певним узагальнюючим терміном, що може включати такі інструменти, як вилучення справи (*strike out*), відмову у відкритті провадження або закриття провадження у випадку подання до суду явно необґрунтованих позовів, власне раннє відхилення як таке тощо.

З огляду на це доцільно розглянути, наприклад, законодавство Англії, адже підхід до протидії поданню явно необґрунтованих позовів загалом історично більш характерний для країн англо-американського права. Так, відповідно до п. 3.4 Правил цивільного судочинства Англії суд може виключити (*strike out*) процесуальний документ сторони (*statement of case*), якщо вважає, що: а) цей процесуальний документ не містить достатніх розумних підстав для пред'явлення позову або захисту від нього; б) цей процесуальний документ є зловживанням процесуальними правами або іншим чином може перешкоджати справедливому розгляду справи; в) мало місце недотримання правила, практичної інструкції (*practice direction*) чи судового наказу (*court order*); або г) у випадку подачі процесуального документа позивачем: і) позов є стратегічним судовим процесом проти участі громадськості (*SLAPP*-позовом) у значенні ст. 195 Закону про економічні злочини та корпоративну прозорість (*Economic Crime and Corporate Transparency Act, 2023*); ii) позивач не довів, що ймовірність успішного розгляду його позову по суті є більшою, ніж ймовірність його відхилення (ч. 2). Якщо суд виключає процесуальний документ позивача і вважає, що позов є повністю безпідставним: а) відповідна обставина має бути зазначена в судовому рішенні; б) суд одночасно повинен розглянути питання про доцільність винесення обмежувального наказу (*restraint order*) (ч. 6). Якщо відповідач подає заяву про виключення всього позову або його частини (позовної заяви чи викладу позовних вимог), він не зобов'язаний подавати відзив до розгляду такої заяви судом (ч. 7). *Take "вилучення" (strike out)* означає, що суд постановляє виключити письмові матеріали (повністю або частково) з матеріалів справи, внаслідок чого сторона більше не може на них посилатися для обґрунтування своїх вимог чи заперечень (*Ministry of Justice, n.d.*). Як видно, у контексті цивільного процесуального права Англії "виключення" найчастіше застосовується до процесуальних документів сторін, коли суд визнає їх явно необґрунтованими, такими, що становлять зловживання процесуальними правами, або поданими з порушенням процесуальних вимог. При цьому виключеними можуть бути як окремі твердження, так і окремі позовні вимоги або позов чи заперечення проти позову в цілому.

Що стосується імплементації положень Директиви ЄС 2024/1069 на рівні держав-членів ЄС, то такий досвід є вкрай важливим та є певним орієнтиром для імплементації відповідного акта на рівні українського процесуального законодавства.

Так, у Бельгії Законом про транспозицію Директиви (ЄС) 2024/1069 від 30 травня 2026 р. (*Belgian Federal Public Service Justice, 2026*) було

внесено зміни до Судового кодексу, відповідно до яких запроваджено можливість раннього відхилення явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів. Згідно зі ст. 1385/4 Судового кодексу будь-яка фізична або юридична особа, щодо якої подається позов у зв'язку з її громадською участю, може на будь-якій стадії провадження вимагати прискореного відхилення цього позову як явно необґрунтованого. Клопотання про прискорене відхилення може бути подане усно на слуханні або письмово до канцелярії із повідомленням протилежної сторони. У клопотанні мають бути зазначені підстави такого клопотання. Питання про прискорене відхилення позову може бути порушене суддею за власною ініціативою, у такому разі суддя пропонує сторонам пояснити потенційно явно необґрунтований характер позову. Тягар доказування того, що позов, який стосується громадської участі, не є явно необґрунтованим, покладається на позивача, тому останньому пропонується обґрунтувати свій позов, щоб суддя міг оцінити, чи є такий позов явно необґрунтованим. Відповідач натомість має довести, що пред'явлений позов пов'язаний із його громадською участю. Раннє відхилення позову розглядається в пріоритетному порядку або, якщо запит подається після підготовчого слухання, на слуханні, призначеному на найбільш ранню дату. Строки подання заяв у цьому разі встановлюються суддею, що розглядає справу. Апеляція на рішення про раннє відхилення явно необґрунтованого позову розглядається відповідно до ст. 1066 Судового кодексу. Рішення про відмову в ранньому відхиленні позову не підлягає подальшому оскарженню. При цьому раннє відхилення явно необґрунтованого позову не заважає судді класифікувати цей позов як зловживання судовим провадженням, яке спотворює громадську участь (*Belgian Federal Public Service Justice*, 2026).

Стаття 1385/5 Судового кодексу також закріплює фактори, які мають враховуватися судом при кваліфікації позову, пред'явленого до фізичної або юридичної особи через громадську участь останньої, зловживанням, до яких належить: а) непропорційний, надмірний або необґрунтований характер позову або будь-якої його частини, включно з надмірною ціною позову; б) існування кількох проваджень, ініційованих позивачем або пов'язаними сторонами, щодо подібних питань; в) залякування, переслідування або погрози з боку позивача або його представників до або під час провадження, а також будь-яку аналогічну поведінку позивача в подібних справах або справах, які одночасно перебувають на розгляді в суді; г) використання дисбалансу сил, наприклад фінансових переваг або політичного чи соціального впливу, для здійснення тиску на відповідача; д) недобросовісне використання процесуальних маневрів, таких як тактика затягування або недобросовісна відмова від позову на більш пізній стадії провадження; е) той факт, що судовий позов навмисно спрямований проти окремих осіб, а не проти організацій, що відповідальні за дії, які оскаржуються (*Belgian*

Federal Public Service Justice, 2026). Загалом ці фактори, за виключенням останнього, прямо відтворюють ознаки зловживання судовим провадженням, закріплені у ст. 4 Директиви (ЄС) 2024/1069.

Дещо інший підхід до імплементації відповідних положень спостерігаємо у Франції, де зміни до цивільного процесуального законодавства були досить лаконічними. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 499-1 ЦПК Франції суддя, який розглядає справи, порушені проти фізичних або юридичних осіб через їхню громадську участь у значенні ч. 1 ст. 4 Директиви (ЄС) 2024/1069, може негайно відхилити згідно із положеннями ст. 499-3 ЦПК Франції вмотивованим рішенням будь-яку явно необґрунтовану вимогу. Відповідно до ст. 499-3 ЦПК Франції, коли суддя має намір скористатися такими повноваженнями, справа стає пріоритетною для розгляду. Суддя встановлює дату та час розгляду справи, забезпечуючи достатній час між початковим клопотанням і слуханням, щоб первісний позивач мав змогу надати відповідь. При цьому застосовуються процесуальні правила, встановлені для кожного виду судочинства (*République française*, 2026). Прикметно, що в цьому випадку не встановлюється конкретних строків для розгляду відповідного клопотання, і механізм раннього відхилення не змінює звичайні правила щодо тягара доказування, хоча позивач за *SLAPP*-позовом повинен продемонструвати, що позов не є явно необґрунтованим, таким чином зберігаючи тягар відповідно до загальних принципів цивільного процесу (*European Association of Private International Law*, 2026). Рішення про раннє відхилення у цьому разі також матиме силу *res judicata* (*European Association of Private International Law*, 2026).

Імплементація положень Директиви (ЄС) 2024/1069 мала місце також у законодавстві Польщі. 26 червня 2026 року було прийнято Закон "Про спеціальні засоби захисту у цивільному судочинстві осіб, які здійснюють громадську участь" (*Republic of Poland*, 2026). Варто зауважити, що за польським цивільним процесуальним законодавством суд і до ухвалення відповідного акта мав право відмовити у відкритті провадження у випадку подачі явно необґрунтованого позову в будь-якій категорії справ (ст. 191¹ ЦПК Польщі). Водночас у літературі зазначається, що таке повноваження на практиці реалізовувалося дуже рідко (*ARTICLE 19*, 2021, *pp.* 7–8). Із прийняттям нового законодавчого регулювання зазначені правила поширились також на *SLAPP*-позови (ст. 6 Закону). Крім того, відповідачеві надається право подачі клопотання про відхилення позову як явно необґрунтованого, що покладає на позивача необхідність вказати обставини, що обґрунтовують позов для того, аби суд міг оцінити обґрунтованість такого позову. Дії у справі здійснюються таким чином, щоб відхилення позову у разі його очевидної безпідставності відбулося не пізніше ніж через три місяці з дня подання позову, а якщо клопотання про відхилення позову як очевидно безпідставного подав відповідач – не пізніше ніж через три

місяці з дня подання цього клопотання (ст. 7 Закону). У разі відхилення позову як явно необґрунтованого у справі суд зазначає в резолютивній частині рішення, що його подання мало на меті виключно або переважно придушення, обмеження, перешкоджання громадській участі або переслідування за здійснення неї (ст. 8 Закону).

3. Перспективи національного регулювання

Наведений вище огляд прикладів процесуального законодавства зарубіжних держав робить актуальним питання про те, чи здатні вже наявні інститути цивільного процесуального права України забезпечити раннє відхилення явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів і чи відповідають такі інститути окресленим вище вимогам, або ж варто говорити про необхідність запровадження спеціального механізму на виконання положень Директиви (ЄС) 2024/1069.

Відповідно до норм національного цивільного процесуального законодавства на стадії відкриття провадження суд має такі повноваження, як: а) залишити позовну заяву без руху; б) повернути позовну заяву; в) відмовити у відкритті провадження; г) відкрити провадження. При цьому підставами для цих дій є недотримання формальних вимог до форми і змісту позовної заяви (залишення позовної заяви без руху), порушення порядку звернення до суду за судовим захистом (повернення позовної заяви) та відсутність передумов звернення до суду за судовим захистом (відмова у відкритті провадження). Підстави для відмови у відкритті провадження вичерпним чином визначені в процесуальному законодавстві й не підлягають розширеному тлумаченню. За своєю природою зазначені підстави мають процесуальний характер, адже на стадії відкриття провадження у справі суд не оцінює обґрунтованість позову, а перевіряє лише наявність передумов звернення до суду за судовим захистом, а останні мають суто процесуальну природу (віднесення справи до відповідної юрисдикції, відсутність рішення за тотожним позовом, наявність правонаступництва тощо). Відтак, системний аналіз норм ЦПК України, що регулюють дії суду на стадії відкриття провадження, дозволяє зробити висновок, що зазначена стадія не пов'язана з оцінкою обґрунтованості позовної заяви, отже, до завдань суду не входить перевірка того, чи є позов обґрунтованим / необґрунтованим / явно необґрунтованим.

Зважаючи на зазначене, теза, закріплена у п. 37 Преамбули до Директиви ЄС 2024/1069 щодо можливості застосування національних правил, які дозволяють національним судам оцінювати допустимість позову ще до відкриття провадження, не може бути застосована на рівні національного правопорядку, адже в українському процесуальному законодавстві відсутні відповідні повноваження суду на цій стадії. Наведене вище приводить до висновку, що такі повноваження, як

залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви або відмова у відкритті провадження, не можуть бути застосовні як механізми для боротьби із явно необґрунтованими *SLAPP*-позовами на національному рівні, принаймні до внесення відповідних змін до процесуального законодавства.

Своєю чергою, можливе закріплення як окремої підстави для відмови у відкритті провадження явної необґрунтованості *SLAPP*-позову матиме наслідком неможливість повторного звернення до суду із тотожним позовом. Зазначена пропозиція, на перший погляд, узгоджується із положенням Директиви ЄС 2024/1069 про те, що можливість протидіяти *SLAPP* має надаватися на національному рівні на найбільш ранній стадії. Водночас варто оцінити такі пропозиції з точки зору реальної можливості розпізнати *SLAPP*-позов на стадії відкриття провадження, виходячи виключно із позиції позивача, викладеній у позовній заяві. Це на практиці є вкрай утрудненим з огляду на особливості стадії відкриття провадження, адже в більшості випадків суд не має можливості оцінити, чи є конкретний позов явно необґрунтованим і чи є він *SLAPP*-позовом на цій стадії. Крім того, варто звернути увагу на те, що Директива ЄС 2024/1069 передбачає, що позов може бути відхилений як явно необґрунтований, якщо сторонам були надані рівні можливості висвітлити свою позицію перед судом, проте на стадії відкриття провадження фактично відсутній відповідач і сторони не надають своїх пояснень, відтак, суд завжди мав би застосовувати ці повноваження *ex officio*. Отже, вочевидь, розгляд питання про раннє відхилення явно необґрунтованого позову може мати місце не раніше стадії підготовчого провадження.

Зважаючи на зазначене, потенційно застосовними у контексті процедури раннього відхилення позову могли б бути такі інститути, як залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження у справі. Наразі норми, які регулюють відповідні інститути (ст. 255, 257 ЦПК України), не містять такої підстави для застосування відповідних дій суду, як явна необґрунтованість позову. Тут доцільно застосувати метод юридичного моделювання з точки зору особливостей відповідних процесуальних повноважень суду.

Як вбачається, у цьому випадку більш доцільним є використання інституту закриття провадження у справі з огляду на його процесуальні наслідки. Так, якщо допустити, що за результатами розгляду відповідної заяви буде застосована процедура залишення позовної заяви за явно необґрунтованим *SLAPP*-позовом без розгляду, то це матиме наслідком припинення процесуальної діяльності в цьому провадженні, однак залишатиметься можливість подачі повторного позову (ч. 2 ст. 257 ЦПК України). Натомість у разі використання інституту закриття провадження у справі повторне звернення до суду є неможливим (ст. 256 ЦПК України). Водночас проблемним моментом в обох

зазначених випадках є те, що обидві ухвали – про залишення позовної заяви без розгляду та про закриття провадження у справі – не є рішеннями по суті спору (*a decision on the merits*), як про це вказується в п. 37 Преамбули Директиви, а є процедурними ухвалами, якими завершується розгляд справи без ухвалення рішення по суті спору. Така правова конструкція є класичною для цивільного процесуального права, про що свідчить і аналіз підстав для залишення позовної заяви без розгляду та закриття провадження у справі.

Поряд із цим у цьому контексті виникає більш широке питання стосовно доцільності уніфікації підходів, застосовних до явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів, та загальних підходів до боротьби із процесуальними зловживаннями, в т. ч. і зловживанням правом на позов. Зокрема, йдеться про можливість закріплення на рівні процесуального законодавства різних підходів, які у разі введення спеціальних норм щодо *SLAPP* будуть застосовуватися по суті до подібних зловживань правом на позов.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 44 ЦПК України, якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. У цьому контексті нещодавно перед Великою Палатою Верховного Суду постало питання стосовно того, чи застосовується ця норма до позовної заяви, тобто чи можна залишити позовну заяву без розгляду у випадку, якщо вона містить ознаки зловживання правом на позов. Відтак, на національному рівні загальна дискусія стосовно зловживання правом на позов ведеться з більш м'якою конотацією – питання полягає не в тому, щоб відмовляти в задоволенні позову або закривати провадження у випадку зловживання правом на позов, а в тому, чи можливо принаймні залишати таку позовну заяву без розгляду, що не виключає можливість повторного звернення до суду. Відповідаючи на поставлене питання, Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові зазначила, що "підготовче провадження є оптимальним етапом для встановлення судом фактів подання завідомо безпідставного, штучного або безпредметного позову/спору та, як наслідок, постановлення ухвали про залишення позовної заяви без розгляду, як це передбачено в п. 1 ч. 2 ст. 185 ГПК України (п. 1 ч. 2 ст. 200 ЦПК України, п. 1 ч. 2 ст. 183 КАС України) за результатами підготовчого засідання у справі. Водночас таке втручання у здійснення позивачем своїх процесуальних прав є допустимим лише за наявності очевидних, належно встановлених та достатньо мотивованих ознак недобросовісного використання права на судовий захист" (Велика Палата Верховного Суду, 2026). Як бачимо, на рівні національного законодавства наразі сформувався більш м'який підхід до механізмів боротьби зі зловживанням правом на позов.

Зважаючи на зазначене, на наш погляд, необхідність адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС змушує розглядати проблематику *SLAPP*-позовів через більш широку призму процесуальної політики боротьби зі зловживанням процесуальними правами. Оновлені у 2019 р. редакції процесуальних кодексів вперше на рівні українського законодавства визначили зловживання процесуальними правами та шляхи боротьби з ними. Водночас системний аналіз положень процесуальних кодексів дає підстави виснувати, що загальні механізми боротьби із процесуальними зловживаннями зосереджені навколо можливості залишення без розгляду позовних заяв, а не закриття провадження. У зв'язку з цим виникає закономірне запитання про те, чи можуть застосовуватися різні підходи до зловживань процесуальними правами, або ж все ж таки законодавство має бути гармонізоване у цьому контексті й запропоновані заходи мають вписуватися в загальну логіку процесуального законодавства. Як вбачається, у цьому контексті доцільно розглянути можливість не лише точкових змін до національного законодавства, пов'язаних з імплементацією однієї з Директив ЄС, а говорити про комплексні зміни до процесуальних кодексів, спрямовані на боротьбу з процесуальними зловживаннями з метою підвищення ефективності цивільного судочинства в цілому.

Висновки

Директива ЄС 2024/1069 закріпила нові вимоги для законодавства держав-членів ЄС у сфері протидії *SLAPP*. Одним із таких процесуальних механізмів, спрямованих на боротьбу із подачею явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів, є інститут їх раннього відхилення, закріплений у ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069. Досвід імплементації зазначеної статті в державах-членах ЄС дозволяє виснувати, що на національному рівні раннє відхилення позовів може мати місце на різних стадіях цивільного судочинства, зокрема як на етапі відкриття провадження у справі, так і на стадії підготовчого провадження та під час розгляду справи по суті, й може бути втілене на практиці через різні повноваження суду – відмову у відкритті провадження у справі, закриття провадження у справі, вилучення справи (*strike out*), а також власне раннє відхилення.

Імплементація положень ст. 11 Директиви ЄС 2024/1069 на рівні національного законодавства України, на наш погляд, може мати місце шляхом внесення спеціальної процедури раннього відхилення явно необґрунтованих *SLAPP*-позовів, що може мати місце на стадії підготовчого провадження та на більш пізніх стадіях цивільного судочинства. Зазначена процедура, вочевидь, може бути ініційована за клопотанням відповідача, після чого сторонам має надаватися можливість

представити свою позицію стосовно питання щодо явної необґрунтованості позову та кваліфікації конкретного позову як *SLAPP*. У такій процедурі тягар доказування обґрунтованості позову має покладатися на позивача, і у разі визнання явної необґрунтованості *SLAPP*-позову за результатами процедури має бути постановлена ухвала про закриття провадження у справі, що може підлягати оскарженню.

Водночас запровадження відповідних процедур на рівні національного процесуального законодавства відкриває простір для більш широкої дискусії стосовно належних засобів захисту проти зловживання позовом загалом, адже, незважаючи на певні наявні засоби протидії таким процесуальним зловживанням (ст. 44 ЦПК України), і досі на практиці відсутні ефективні засоби протидії цьому явищу. Попри те, що Директива ЄС 2024/1069 може встановлювати більш жорсткі правила протидії *SLAPP*, порівняно з іншими видами зловживань процесуальними правами, на наш погляд, інститут раннього відхилення явно необґрунтованого позову має перспективи для більш широкого використання в українському цивільному процесуальному праві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ/ REFERENCES

ARTICLE 19. (2021). *Proposed anti-SLAPP legislation in Poland requires further changes*. https://www.article19.org/wp-content/uploads/2021/07/ANTI-SLAPP-ANALYSIS-PL-FINAL_EN_JULY-25.pdf

Bayer, J., Bárd, P., Vosyliūtė, L., & Luk, N. C. (2021). *Strategic lawsuits against public participation (SLAPP) in the European Union: A comparative study*. European Commission. <https://doi.org/10.2861/305>

Belgian Federal Public Service Justice. (2026). *Loi du 30 mai 2026 transposant la directive (UE) 2024/1069 [Law of 30 May 2026 transposing Directive (EU) 2024/1069]*. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_wet/article.pl?language=fr&dt=WET&ddd=2026-05-30&ddf=2026-05-30&nl=n&choixl=en&trier=afkondiging&lg_txt=f&type=&sort=&numac_search=2026004263&cn_search=&caller=list&&view_numac=2026004263n

Borg-Barthet, J., & Farrington, F. (2023). *Open SLAPP cases in 2022 and 2023: The incidence of strategic lawsuits against public participation, and regulatory responses in the European Union*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/756468/IPOL_STU\(2023\)756468_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/756468/IPOL_STU(2023)756468_EN.pdf)

Borg-Barthet, J., & Farrington, F. (2024). The EU's Anti-SLAPP Directive: A partial victory for rule of law advocacy in Europe. *German Law Journal*, 25, 840–855. <https://doi.org/10.1017/glj.2024.51>

European Association of Private International Law. (2026, July 3). *Fourth meeting of the EAPIL Working Group on Anti-SLAPP Directive transpositions – Report (Part II)*. <https://eapil.org/2026/07/03/fourth-meeting-of-the-eapil-working-group-on-anti-slapp-directive-transpositions-report-part-ii/>

European Parliament & Council of the European Union. (2024). Directive (EU) 2024/1069 of 11 April 2024 on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded claims or abusive court proceedings ("Strategic lawsuits against public participation"). *Official Journal of the European Union*, L 2024/1069. <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1069/oj>

Farrington, F., & Zabrocka, M. (2023). Punishment by process: The development of anti-SLAPP legislation in the European Union. *ERA Forum*, 24, 519–534. <https://doi.org/10.1007/s12027-023-00774-5>

Kavaliauskaitė, J. (2025). Silenced for participation: A comparative analysis of anti-SLAPP regulations in the European Union and United States. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 134, 31–52. <https://doi.org/10.26485/SPE/2025/134/2>

Kozma, G. L., & de Melo, M. L. (2026). Strategic lawsuits against public participation in a cross-border context: Anti-SLAPP legislation and the role of the private international law regimes in the EU and England. *Netherlands International Law Review*, 73, 1–37. <https://doi.org/10.1007/s40802-026-00297-z>

Mommel, A. (2026). The EU Anti-SLAPP Directive: (Un)founded optimism? *Nordic Journal of European Law*, 9, 51–78. <https://doi.org/10.36969/njel.v9i1.28344>

Ministry of Justice. (n.d.). *Part 3 – The court's case management powers*. Civil Procedure Rules. <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part03#3.4>

Republic of Poland. (2026). *Ustawa z dnia 26 czerwca 2026 r. o szczególnych środkach ochrony w postępowaniu cywilnym osób uczestniczących w debacie publicznej [Act of 26 June 2026 on special safeguards in civil proceedings for persons engaging in public participation]*. EUR-Lex. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:72024L1069POL_202604581

République française. (2026). *Code de procédure civile, arts. 499-1 & 499-3*. Légifrance. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000054027704/

Велика Палата Верховного Суду. (2026, 1 липня). Постанова у справі № 910/10837/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. https://reyestr.court.gov.ua/Review/138916246	Grand Chamber of the Supreme Court. (2026, July 1). Judgment in case No. 910/10837/25. Unified State Register of Court Decisions. https://reyestr.court.gov.ua/Review/138916246
--	---

Кабінет Міністрів України. (2025). <i>Дорожня карта з питань верховенства права</i> . https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf	Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). <i>Roadmap on the rule of law</i> . https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf
---	--

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Статтю підготовлено та опубліковано за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту № 2025.07/0244 "Правове регулювання недоговірної відповідальності в умовах адаптації законодавства України до права ЄС" (державний реєстраційний номер 0126U002630). Проєкт виконується на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Зміст, висвітлений у цій статті, може не співпадати з поглядами Національного фонду досліджень України.

Цувіна, Т., & Карнаух, Б. (2026). Раннє відхилення позову як механізм протидії SLAPP-позовам. *Ius Modernum*, 3(144), 22–35. [https://doi.org/10.31617/3.2026\(144\)01](https://doi.org/10.31617/3.2026(144)01)

Надійшла до редакції 28.06.2026.

Отримано після доопрацювання 15.07.2026.

Прийнято до друку 30.07.2026.

Публікація онлайн 16.09.2026.